

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 796 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана.....	10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович	
Investitsion marketingni rivojlantirish asosida mintqa investitsiya jozibadorligini oshirish	16
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi.....	22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamanov Alisher	
Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan.....	28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna	
Oliy o'quv yurtlarida matematik statistikani o'qitishning xususiyatlari.....	34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo'razovna	
Turizm tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari	37
Mardonova Dilafruz Kosimovna	
Oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti: O'zbekistonda mayonez importini notarif tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari.....	41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o'g'li	
Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog'ozlar bozorining o'rni va roli	46
Akramov Azamat Ramziddinovich	
Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati	53
Iminov Mahmudjon Azimjon o'g'li	
Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi.....	60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich	
Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish kompaniya moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim mezon.....	65
Jo'rayev Behzod Nuraliyevich	
Iste'molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakllantirish.....	70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	75
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o'rni.....	80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	84
Quldoshev Asliddin Tursunovich	
Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash.....	89
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirishni boshqarish yo'llari	100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna	
Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta'minlashning ekonometrik tahlili	105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств.....	111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсиков Артемий Александрович	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan.....	116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O'g'li	

Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati	121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li	
Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar	125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi	
Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari	131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari	135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi	
Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry	140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modelashtirish	144
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Mamlakatimizda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili	149
Talipova Dilfuza Nabiyeвна	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue	158
Meyliev O. R., Gofurova K.	
Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri	166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li	
Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan	170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna	
Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti	174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari	178
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish	183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi	188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavatovich	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari	194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna	
O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish	200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li	
Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar	214
Musaeva Ziyoda Allayarovna	
O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari	218
Musyeva Shoirazimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich	
Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari	223
Akramova Nargiza Axrorovna	
Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari	227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari	231
Nazarova Latofat Toirjon qizi	
O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari	235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich	

Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish.....	240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov	
Methodological Aspects for Branding in Private Schools.....	251
Odilova Sitora Sayfitdin qizi	
Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора.....	256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли	
Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish	261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari.....	267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari	275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi.....	279
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili	288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna	
Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari.....	294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi	
The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions	303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi	
Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish.....	307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimliklarni baholashni xalqaro stanadartlar asosida takomillashtirish	311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari.....	314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Oliy ta'lim muassasalarida gibril bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish	319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	325
Акбарова Лайло Упашевна	
Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari.....	330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.	
Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida	334
Davlayev G'olib Ashurovich	
Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi	337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi	
Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari.....	343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov	
Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar	348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich	

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi	354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.	
Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari	358
Karimov Anvar Aktam o'g'li	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar.....	367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi.....	380
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari	386
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением	390
Нодирбек Холбаев	
Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta'sirini statistik baholash.....	396
Nuriddinov Zufar Akbarovich	
Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана	402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	408
Oybek Elmuratov	
Intellectual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari	411
Maxmudova Nargiza Davlyat qizi	
Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract.....	416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi	
Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati	421
Abduqaxorov Bekzod O'tkir o'g'li	
Raqamlashtirish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida.....	426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi	
O'zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.....	431
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане	437
Аскарлов Бахтиер Аскарлов, Собирова Мукаддас Хамидуллаева	
Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан.....	442
Холиков Сулаймон Уткир угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlarini.....	447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili.....	452
Sayfullayev Siddik Nosirovich	
Sug'urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash.....	457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o'g'li	

Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari	462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna	
Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами	469
Хайдарова Малика Шокирджановна	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida	478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari	482
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari	491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi	
Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlarini	498
E. N. Raximov	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi	504
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish	509
Djuraeva Guzal Shavkatovna	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	513
Erkinxojiev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari	517
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
The impact of corporate governance on firm performance and financial stability	524
Muhammadyor Yunusov	
Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari	537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari	541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina	
Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari	544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi	
Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari	550
Umarova Hulkar Umidulloyevna	
O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	

Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	
Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan	656
Hakimov Feruz Khurshid ugli	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili.....	659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna	
Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashtirish imkoniyatlari.....	665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich	
Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari	670
Turdiyev Shaxriddin Erxonovich	
Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari	675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich	
Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi	681
Meliyev Isroil Ismoilovich	
"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi.....	686
Urunbayev Saparbek Samatovich	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari.....	692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich	
O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar.....	699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich	
Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape.....	704
Otaboev Akhmed Makhsudbek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov	

Xalqaro migratsiyaning O'zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta'siri.....	709
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений.....	714
Пирмухамедова Шахноза	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан...	719
Рузибоева Нилуфар Тулкин кизи	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etishning afzalliklari va muammolari	730
Axmedova Dilbar Buronovna	
Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishda sog'liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati.....	734
Ishmanova Diana Nurmamadovna	
Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari	737
Muxtorova Madina Azamat qizi	
Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar.....	741
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	746
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Budjet ijrosini samarali ta'minlashda davlat xaridlarining ahamiyati.....	752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
Aholi sog'ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.....	763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna	
Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati.....	769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna	
Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o'rni	778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas'uliyat ("Rossiya temir yo'llari" OAJ misolida).....	784
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o'g'li	
Raqamli transformatsiyaning O'zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta'siri.....	790
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi	

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI EKSPORTINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISHNING XORIJIY TAJRIBALARI VA ULARDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy davlatlar tajribalari va ulardan samarali foydalanish yo'llari, shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasini tahlili, tadbirkorlik subyektlari tomonidan, asosan, mahsulotlar elektron savdo maydonchalari orqali eksport qilish haqida batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, institutsional tizim, eksport salohiyati, raqamli platforma, korxona mijozlari geografiyasi, elektron reklama.

Abstract: The article describes in detail the experience of foreign countries in the use of digital platforms in the development of exports of business entities and methods of their use, as well as an analysis of the experience of developed countries and the export of products by business entities., mainly through electronic trading platforms.

Key words: small business and private entrepreneurship, institutional system, export potential, digital platform, geography of enterprise clients, electronic advertising.

Аннотация: В статье подробно описан опыт зарубежных стран по использованию цифровых платформ в развитии экспорта субъектов предпринимательства и способы их использования, а также анализ опыта развитых стран, экспорта продукции субъектами предпринимательства., в основном через электронные торговые площадки.

Ключевые слова: малый бизнес и частное предпринимательство, институциональная система, экспортный потенциал, цифровая платформа, география клиентов предприятия, электронная реклама.

KIRISH

Ma'lumki, bugungi kunda xorijiy rivojlangan mamlakatlar barcha jabhalarda raqamli platformalardan foydalanish bo'yicha rivojlanayotgan davlatlarga nisbatan ancha ilgari ketgan. Shuningdek, tadbirkorlik subyektlari eksport jarayonida ham bunday holatni ko'rishimiz mumkin. Qaysi davlatda tadbirkorlik faoliyati va ular tomonidan amalga oshiriladigan ishlab chiqarish yuqori darajada bo'lsa, shuningdek, bu jarayonga innovatsion texnologiyalar joriy etilsa, tadbirkorlarning huquq va qonuniy manfaatlari himoyalani, shu bilan birga, sog'lom raqobat muhiti yaratilsa, o'sha davlatning yuksak taraqqiyotga erishishi, ayni haqiqat. Raqamli iqtisodiyot texnologiyalaridan eksport jarayonida foydalanish natijasida AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya, Isroil kabi rivojlangan davlatlar o'ta yuksak taraqqiyotga erishganligini ko'rishimiz mumkin. Shu jihatlarni hisobga olgan holda tadbirkorlik subyektlari eksport faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash, buning uchun mazkur sohadagi institutlar faoliyatini muvofiqlashtirishni kuchaytirish, eksport qiluvchilarga moliyaviy ko'maklarni sezilarli darajada kengaytirish, ular faoliyatini kengaytirishning yangi mexanizmlari va vositalarini ishlab chiqish, eksport faoliyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining ishtirokini rag'batlantirish, ularga samarali onlayn axborot-maslahat xizmatlari va boshqa qo'llab-quvvatlashning istiqbolli yo'nalishlariga alohida e'tibor qaratish juda muhimdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mullajanov I.T. Kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish maqolasida O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish, shuningdek, kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish bo'yicha islohotlar hamda amalga oshirilayotgan tadbirlar o'z aksini topgan ^[1].

Mamasoatov D.R. Tadbirkorlik subyektlari tomonidan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotish bo'yicha elektron savdo maydonchasidan foydalanishni takomillashtirish keltirib o'tilgan ^[2].

Mamasoatov D.R. Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirish samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash istiqbollari tahlil qilinga ^[3].

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadbirkorlikni subyektlarini eksportini qo'llab-quvvatlanishi iqtisodiyotni muttasil rivojlanishi, xo'jalik aloqalarini tuzatish, raqobatni rivojlantirish va iste'mol bozorini to'ldirish bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy maqsadlarni ham ta'minlamoqda. Eksport tarkibida tayyor va yarim tayyor mahsulotlar hajmini 3,3 barobar ko'paytirish, Yevropa davlatlariga GSP+ va boshqa tizimlari doirasida tayyor va texnologik mahsulotlar eksportini kengaytirish. Xalqaro standartlar joriy qilingan korxonalar sonini 10 barobarga oshirish va ular sonini 5 mingga yetkazish. Dunyoning 50 ta nufuzli brendlari bilan maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil qilish.

TADQIQOT NATIJALARI

Rivojlangan davlatlar tajribasini tahlil qiladigan bo'lsak, bu borada Amerika Qo'shma Shtatlari yaqqol peshqadamdir. AQShda tadbirkorlik subyektlari eksportini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimli ravishda yo'lga qo'yilgan. AQShning federal darajada eksportini qo'llab-quvvatlash sohasidagi tashkiliy va boshqaruvning institutsional tizimi tegishli organlarini o'z ichiga oladi.

AQShda tadbirkorlik subyektlari eksportini har tomonlama qo'llab-quvvatlash tizimidagi asosiy davlat muassasasi AQSh Savdo vazirligi hisoblanadi. Bu borada AQSh tijorat xizmatining asosiy vazifalari belgilab olingan (1-rasm).

axborot va maslahat yordami, shu jumladan amerikalik eksportchilar uchun xorijiy mamlakatlar borozlariga chiqish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish

tijorat diplomatiyasi (huquqiy himoya, siyosiy va diplomatik qo'llab-quvvatlash, shu jumladan xalqaro va milliy kim oshdi savdosi paytida)

tarmoq tadbirlarini tashkil etish

chet el ishbilarmon doiralari (Business Matchmaking) vakillari bilan Amerika kompaniyalari, reklama ko'mak dasturlari doirasida tovarlar va xizmatlarni reklama qilish;

Amerika eksportchilariga ma'lum bir mamlakatda bozorning imkoniyati va xususiyatlari to'g'risida yetarli tushunchaga ega bo'lish va rivojlanishni boshlash yoki davom ettirish to'g'risida qaror qabul qilsih imkonini beradigan marketing tadqiqotlarini o'tkazish

1-rasm: AQSh tijorat xizmatining asosiy vazifalari ^[4]

Amerika Qo'shma Shtatlariga qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilish Qishloq xo'jaligi vazirligining Tashqi qishloq xo'jaligi xizmati tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, u qishloq xo'jaligi, baliqchilik va o'rmon mahsulotlarining milliy eksportchilariga xizmat ko'rsatadi. AQShning federal darajada eksportini qo'llab-quvvatlash sohasidagi tashkiliy va boshqaruvning institutsional tizimi.

Bu xizmatning chet el vakolatxonasi 171 ta mamlakatdagi 90 ga yaqin vakolatxonani o'z ichiga oladi. Ular AQShning boshqa xorijiy hukumatlari, birinchi navbatda, AQSh tijorat xizmati bilan yaqin hamkorlikda ishlaydi. Chet eldagi qishloq xo'jaligi xizmatining asosiy vazifalari orasida yangi eksport qiluvchilarga axborot, konsalting va marketing xizmatlarini ko'rsatish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini savdo va siyosiy qo'llab-quvvatlash, bozor ma'lumotlarini yig'ish va tahlil qilish kiradi. Bu xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar tomonidan tadbirkorlik subyektlariga o'z faoliyatida mahsulotlarni eksport qilishlariga ko'maklashishi bilan birgalikda, eksportni rivojlantirishda keng ko'lamli vositalar va dasturlardan foydalanishni ham talab qilinadi (2-rasm).

2-rasm: AQShda qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini qo'llab-quvvatlash bo'yicha dasturlarning tanlangan turlari

AQSh davlat eksportini qo'llab-quvvatlash tizimidagi yetakchi muassasalardan biri sifatida kichik biznes boshqaruvi Davlat qo'mitasi –AMB hisoblanadi (kichik biznes boshqaruvi)[5]. Ularning ekspertlari mamlakatning ko'plab sanoat markazlari va ma'muriy tumanlarida bevosita korxonalar, sanoat birlashmalari va savdo palatalari bilan ishlaydi. AMB moliyaviy va boshqa eksportni rag'batlantirish vositalaridan mustaqil ravishda va boshqa tashkilotlar bilan, birinchi navbatda, tijorat xizmati va Eksimbank bilan hamkorlikda faoliyat olib boradilar. Kichik biznes ma'muriyati deyarli barcha Qo'shma Shtatlarni qamrab olgan va qaysi xizmat bo'limidan qat'iy nazar, kichik va o'rta biznes uchun xizmatlarning mavjudligini ta'minlaydigan 900 ta joyda 63 ta kichik biznesni rivojlantirish markazlari va yuqori darajada rivojlangan tashqi iqtisodiy maslahatchilar tarmog'iga ega.

AMB o'z faoliyatida quyidagi asosiy vazifalarni amalga oshiradi:

- eksport ko'magi olishga muhtoj kichik korxonalarni aniqlash;
- kichik biznesni tashqi bozorga muvaffaqiyatli kirishga tayyorlash;
- istiqbolli eksport bozorida korxona uchun ishbilarmonlik aloqalarini va boshqa shart-sharoitlarni tashkil etish;
- eksportni rivojlantirishning barcha vositalaridan foydalangan holda korxonalarni qo'llab-quvvatlash.

Shu bilan birgalikda, tadbirkorlik subyektlari tomonidan, asosan, mahsulotlar elektron savdo maydonchalari orqali xorijiy davlatlarga eksport qilinadi. AQShda bugungi kunga kelib, raqamli platformalar juda yaxshi rivojlangan. Taraqqiy etgan davlatlardan yana biri – Yaponiyada ham tashqi savdoni qo'llab-quvvatlash milliy tizimining asosiy xususiyati – davlat boshqaruvi organlari tomonidan markazlashtirish va nazorat qilishning yuqori darajada rivojlanganligidir. Yaponiya Iqtisodiyot, savdo va sanoat vazirligi ushbu sohada barcha tadbirlarning asosiy boshqaruvchi agentligi va muvofiqlashtiruvchisi vazifasini bajaradi [6].

Yaponiya kompaniyalarini xorijga eksport qilish va investitsiyalarni rag'batlantirish milliy tizimida ijro etuvchi darajadagi asosiy davlat muassasasi 1958-yildan buyon faoliyat ko'rsatib kelayotgan Yaponiya Tashqi savdo tashkiloti (JETRO) hisoblanadi ^[7]. Eksport kreditlarini sug'urtalash sohasidagi asosiy muassasa Yaponiyaning Sug'urta, eksport va investitsiya korporatsiyasi (Nippon Export & Investment Insurance – NEXI) hisoblanadi ^[8]. Korporatsiya raqamli iqtisodiyot texnologiyalari orqali o'z mijozlariga, xususan, quyidagi xizmatlarni taklif qiladi: eksport kreditlarini sug'urtalash, shu jumladan, kichik va o'rta biznes uchun, soddalashtirilgan tizim asosida eksportni kompleks sug'urtalash, eksport mahsulotlarini yetkazib berishni sug'urtalash, tabiiy resurslar va energetika sohasidagi investitsiya loyihalari va kreditlarini sug'urtalash va boshqalar. Osiyoda rivojlangan davlatlardan biri – Janubiy Koreya Respublikasida esa, eksportni qo'llab-quvvatlash sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish 1962-yilda tashkil etilgan KOTRA (Korea Trade-Investment Promotion Agency) Davlat agentligi tomonidan amalga oshiriladi va bu Koreya eksportining kengayishiga hissa qo'shadi ^[9].

Bugungi kunda KOTRA ning 86ta mamlakatda 126ta vakolatxonasi mavjud. Agentlik korxonalarga o'z mahsulotlari va xizmatlarini xorijiy ko'rgazma va bozorlarda namoyish etishda, shuningdek, savdo muzokaralarini olib borishda va mumkin bo'lgan sheriklarni topishda yordam beradi. KOTRA doirasida dunyoning turli mamlakatlarida ko'p sonli biznes markazlari faoliyat ko'rsatmoqda. Janubiy Koreya Respublikasida qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish, shuningdek, eksport qilishni raqamli platformalar orqali kengaytirishga ko'mak ko'rsatilmoqda. Ushbu maqsadga erishish bo'yicha chora-tadbirlar juda ham keng qamrovli bo'lib, quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- 1) Koreya mahsulotlarini to'g'ridan-to'g'ri tashqi bozorlarga olib chiqish uchun sharoit yaratish;
- 2) mamlakat ichidagi institutsional, tashkiliy va reklama ko'magi;
- 3) qishloq xo'jaligi eksportchilarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali eksport bo'yicha kreditlashni rivojlantirish.

Dasturni amalga oshirish bo'yicha ishlar markaziy va mintaqaviy darajada olib boriladi. Hukumatda asosiy vakolat ma'muriy va muvofiqlashtiruvchi organlar Koreya Respublikasining Qishloq xo'jaligi, oziq-ovqat vazirligi shuningdek, Koreya Agro-Fisheries Trade Corp bir quyi tashkilot sifatida faoliyat olib boradilar ^[10]. Rivojlangan davlatlardan Isroil davlatida ham eksportni qo'llab-quvvatlash faoliyati Xalqaro hamkorlik instituti tomonidan boshqariladi. Xalqaro hamkorlik instituti xususiy sektor tomonidan notijorat tashkilot sifatida 1958-yilda tashkil etilgan.

Institut bir qator muhim yo'nalishlar bo'yicha keng turdagi quyidagi xizmatlarni taqdim etadi:

- eksportchilarga xalqaro ko'rgazma va yarmarkalarda ishtirok etish uchun zarur bo'lgan barcha xizmatlar;
- turli o'quv tadbirlari (xalqaro marketing, huquqiy va moliyaviy jihatlar, xalqaro transport va logistika, bozorni o'rganish bo'yicha kurslar, seminarlar);
- iqtisodiy ma'lumotni tahlil etish va nashr qilish;
- maqsadli mamlakatlarda Isroil eksporti bo'yicha tadqiqotlar o'tkazish;
- eksport qiluvchilarni axborot manbalari bilan ta'minlash, shu jumladan, onlayn ma'lumotlar banklari, biznes kutubxonasi, axborot bo'yicha mutaxassislar va Isroil tijorat attashelari va iqtisodiy, savdo hamda boshqa xalqaro tashkilotlar vakillari bilan aloqalar;
- eksport qiluvchilar uchun, masalan, savdo shartnomalari va qoidalari bilan bog'liq barcha masalalar bo'yicha yechimlarni taqdim etish, shu jumladan, dunyo bo'ylab bojxona xizmatlari tekshiruvlari, bojxona tariflari, eksport va importning qonuniyligi, xalqaro yuk tashish va logistika, dengiz va havo sug'urtasi, to'lov usullari, xalqaro marketing va hokazo ^[11];
- uni rivojlantirish va targ'ib qilish bo'yicha xizmatlar;
- chet elda biznes yuritish – biznes sheriklarini aniqlash, shuningdek, xalqaro tenderlar va moliyaviy imkoniyatlarni aniqlash dasturlaridir.

So'nggi o'n yilliklarda raqamli texnologiyalar sanoati rivojlangan mamlakatlarda tez tarqaldi va ko'plab maqsadlarda qo'llanilmoqda. Masalan, raqamli platformalar orqali eksport qilish tashqi aloqa jarayonlarini yanada osonlashtirish, ma'lumotni osongina saqlash va qayta ishlash, biznes jarayonlarini raqamlashtirish yoki Internet orqali ma'lumotlarga kirishni kengaytirishda foydalaniladi. Raqamli platformalar bilan bog'liq bo'lgan asosiy jihatlardan biri, firmalar va mamlakatlarning ushbu yangi texnologiyalar bilan bog'liq imkoniyatlaridan samarali foydalanish qobiliyatlari bilan ajralib turishini tushuntirishdir. Raqamli platformalarning bugungi kunga kelib rivojlanishi AQSh iqtisodiyotida eksport jarayonlarining sezilarli darajada oshishiga olib kelgan.

Raqamli platformalardan foydalanish orqali ishlab chiqarilgan mahsulotning tashqi bozorga moslashuvchanligi tegishli kompaniyaning innovatsiyani muvaffaqiyatli joriy qilgani yoki qilmaganligiga bog'liq.

Bu borada rivojlangan davlatlar tajribasiga e'tibor beradigan bo'lsak tadbirkorlik subyektlarini har tomonlama qo'llab-quvvatlovchi bir qancha tashkilotlar faoliyat yuritmoqda (2-jadvalga qarang).

2-jadval: Tadbirkorlik subyektlari eksportini har tomonlama qo'llab-quvvatlovchi tashkilotlar (Rivojlangan davlatlar misolida)

Mamlakat	Agentlik	Hududiy ofislar soni	Shtat	Tashkil topgan yili
AQSh	Manufacturing Extension Partnership (MEP)	60 ta hududiy markaz	50	2000
Avstraliya	Enterprise Connect	12 ta markaz	250	2008
Kanada	Industrial Research Assistance Partnership (IRAP)	150	220	1962
Germaniya	Fraunhofer Institutes	57 ta institut	1,8	1949
Germaniya	Steinbeis Centers	750 ta markaz	4,6	1971
Yaponiya	Public Industrial Technology Research Institutes (Kohsestushi Centers)	262 ta ofis	6,000+	1902
Buyuk Britaniya	Manufacturing Advisory Service (MAS)	Hududiy markaz	150	2002

Manba: O'zbekiston Respublikasining 2035-yilgacha Rivojlanish strategiyasining konsepsiyasi. 2019-y. 18-fevral.

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, rivojlangan davlatlarda tadbirkorlik subyektlarini har tomonlama qo'llab-quvvatlovchi bir qancha tashkilotlar mavjud. Bu, o'z navbatida, tadbirkorlik subyektlari uchun zarur bo'lgan har qanday muammolarni bartaraf etishga ko'mak beradi.

Transchegaraviy elektron savdoni o'zgartirish va modernizatsiya qilish muhim yo'nalishga aylandi. AQSh qishloqlarida onlayn chakana savdo hajmi 247 milliard AQSh dollariga yetdi, bu o'tgan yilga nisbatan 19,1%ga ko'pdir. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining onlayn chakana savdosi 57,7 milliard AQSh dollarini tashkil etgan holda o'tgan yilga nisbatan 27%ga ko'paydi.

Bojxona transchegaraviy elektron tijoratni boshqarish platformasi orqali tovarlarning chakana import va eksportining umumiy qiymati 27,07 mlrd. AQSh dollarini tashkil etdi. Bu esa o'tgan yilga nisbatan 38,3%ga oshgan holda 24 ta yangi transchegaraviy elektron tijorat tajriba zonalarini qo'shildi va 2019-yilning oxiriga qadar tajriba zonalarining umumiy soni 59 taga yetdi ^[12].

2020-yilning II yarmida dunyodagi pandemiya tufayli o'zini izolyatsiya qilish rejimida mutaxassislar global bozorida internet savdo kutilmagan sur'atlarda o'sishini taxmin qilishgan edi, ammo bu segmentda keskin o'sish kuzatilmadi.

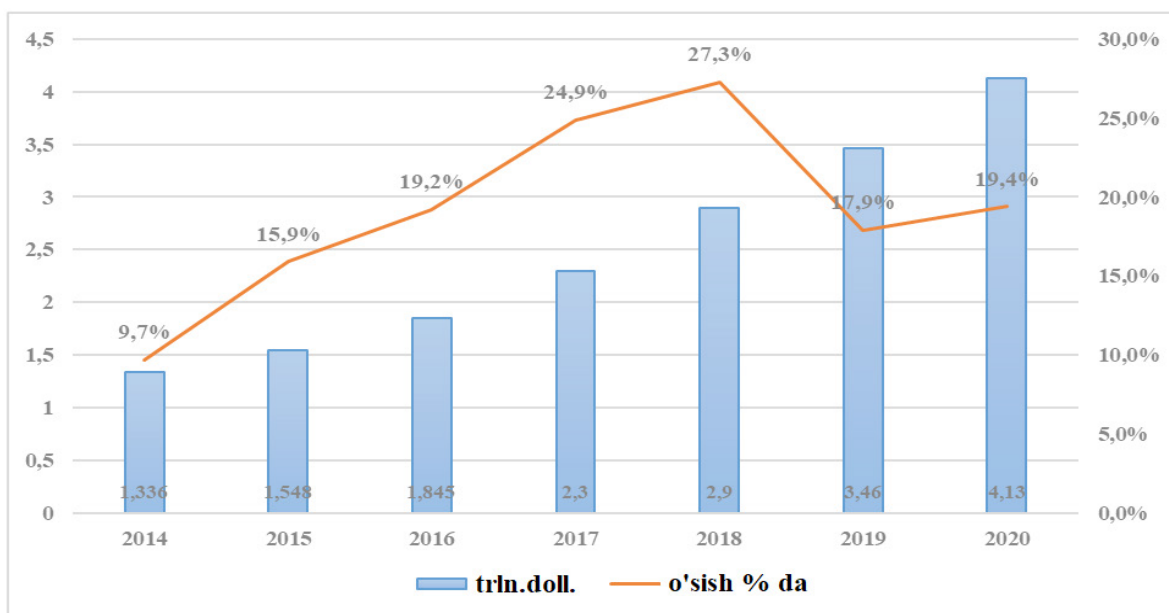
Bunday holat ikkita muhim omilga bog'liq:

1. Dunyoning aksariyat davlatlari temir yo'l logistikasini qisman qoldirib, xalqaro havo transportini to'xtatib qo'ydilar. Shu sababli, internetdan sotib olingan mahsulotlarni egasiga yetkazish uchun tarqatish markaziga yetkazib berish yoki olib kelish imkoniyati bo'lmadi.
2. Ushbu davrda, ya'ni pandemiya davrida iste'molchilar uzoq muddatli mahsulotlarga sarf-xarajatlarni qisqartirishdi.

Jahon elektron tijorat bozori 2019-yilda 17,9%ga o'sdi va 3,46 trln. AQSh dollariga yetdi. Xitoy va Amerika Qo'shma Shtatlari elektron tijorat bozorida dunyoning yetakchilari bo'lib, bozorning taxminan 40%ini egalladilar (3-rasm).

Xitoy global elektron tijorat bozorida etakchilik qilishda davom etmoqda, bu butun dunyo bo'ylab elektron tijorat chakana savdosining 46,3 foizini tashkil qiladi va 2022-yilda jami onlayn savdolar 2,8 trillion dollardan oshadi. Shuningdek, u 842,1 million kishi bilan dunyodagi eng ko'p raqamli xaridorlarga ega, bu dunyodagi jami xaridorlarning 39,4 foizini tashkil qiladi.

AQShning elektron tijorat bozori 2022-yilga kelib 904,9 milliard dollardan oshishi kutilmoqda, bu Xitoyning uchdan bir qismidan sal ko'proq. Xitoy va AQShdan keyin uchinchi yirik elektron tijorat bozori Buyuk Britaniya bo'lib, u elektron tijorat chakana savdosining 4,8% ni tashkil qiladi. Buyuk Britaniyadan keyin Yaponiya (3%) va Janubiy Koreya (2,5%) ^[13].

3-rasm: Jahon elektron tijorat bozorining dinamikasi [15]

Elektron tijorat iste'molni rag'batlantirish, tashqi savdoni barqarorlashtirish, qashshoqlikni yengillashtirish, bandlikni kengaytirish va sanoatning raqamli o'zgarishini rag'batlantirishga faol hissa qo'shdi.

Mamlakatimiz, asosan, Xitoy davlati bilan eksport aloqalarini olib boradi. Bugungi kunda Xitoyda elektron tijorat keng rivojlanmoqda. Xitoyda qishloq elektron tijorati keng miqyosda professional rivojlanish bosqichiga o'tdi.

Xalqaro bozor nuqtayi nazaridan Xitoy beshta qit'aning 22 ta mamlakati bilan elektron tijorat bo'yicha ikki tomonlama hamkorlik mexanizmini o'rnatdi.

Ipak Yo'li elektron tijorat savdo hamkorligining yangi kanaliga aylanib, sherik mamlakatlarning raqamli iqtisodiyoti rivojlanishini rag'batlantirib, dunyo miqyosida tobora ommalashib bormoqda. Elektron tijoratning o'ziga xos shakllari mavjud bo'lib, ularning bir qator farqlari mavjud.

Jahon bozori, shu jumladan, Xitoyning elektron tijorat bozori ikki shaklda rivojlanmoqda (3-jadvalga qarang).

3-jadval: Xitoyda elektron tijorat shakllari

Internet do'konlar	Internet savdo rastalari
Sizni qiziqtirgan mahsulot yoki xizmat haqidagi ma'lumotlarni ko'rishingiz va buyurtma berishingiz mumkin bo'lgan web-saytlar. Taklif etilayotgan assortimentlar soni juda xilma-xil. Bu onlayn savdo maydonchalarining eng ko'p sonli turi hisoblanadi	Agregator saytlar yoki har xil mahsulot guruhlari uchun turli etkazib beruvchilardan (oflayn va onlayn) ma'lumotlarni avtomatik ravishda to'playdigan va qayta ishlaydigan ixtisoslashgan vosita-chilar. Shuning uchun hozirda ishlab chiqaruvchilar yoki etkazib beruvchi-ning web-saytiga kirmasdan buyurtma berishimiz va sotib olishimiz mumkin (Masalan, Alibaba, Taobao, Aliexpress)

Xitoyda internet do'konlari, asosan, ba'zi sanoat yoki onlayn supermarketlarga ixtisoslashgan. Masalan, oziq-ovqat mahsulotlari uchun "MissFresh", "Walmart", "7Fresh", "Chunbo" va elektronika uchun "Suning", "Goum", "Siyaomi" va boshqalar mavjud. G'arb bozorlaridan farqli o'laroq, ushbu format Xitoyda keng tarqalgan, bu taniqli "Alibaba Grup" va uning filiallari bo'lgan "Taobao", "Timoli", "Aliexpress", "1688.com", bulardan, tashqari "Pinduoduo", "JD.com", "little Red book", "VIP" va boshqalar.

Internet texnologiyalarining rivojlanishi va ommalashishi Xitoy va Rossiya o'rtasidagi transchegaraviy savdoni yangi bosqichga olib chiqdi. 2010-yil aprel oyida "AliExpress" rasmiy ravishda ishga tushirildi.

Transchegaraviy elektron tijorat – bu Internet tufayli xalqaro tijoratda paydo bo'lgan jadal rivojlanayotgan tarmoq hisoblanadi.

Transchegaraviy elektron tijoratda ham bir qator xatarlar mavjud, ular quyidagilardan iborat:

■ Firibgarlik:

- xaridor elektron platforma orqali to'lovni amalga oshirib, agar o'zaro kelishuvlar bo'lmasa, tovarni olgandan keyin turli sabablarga ko'ra to'lovni orqaga qaytarib oladi;

- sotuvchi to'lovni olgandan so'ng, tovarni jo'natmaydi yoki ichi bo'sh jo'natma (posilka) yuboradi.

■ Logistika:

- xalqaro yetkazib berish xizmatining narxi qimmat, kun vaqt talab qiladi va ko'pincha tovar yo'qolib qoladi.
- ba'zi mintaqalarda logistika rivojlanmagan, shuning uchun xususiy yuklarning xalqaro logistika narxi ba'zan tovar qiymatidan oshib ketadi.

■ Xaridor mamlakatidagi qoidalar:

- mijoz mamlakatiga olib kirishda importchi ichki ishlab chiqaruvchidan talab qilinadigan murakkab bojxona qoidalar va hujjatlarning mavjudligi;
- import qiluvchi va ishlab chiqaruvchi uchun noma'lum sabablarga ko'ra tovarlarni musodara qilish, yo'q qilish yoki qaytarish.

■ Saqlash:

- xaridor mamlakatida tovarlarni saqlash uchun mos bojxona yoki oddiy omborni topish qiyin.
- saqlash paytida tovarlarning yo'qolishi, noto'g'ri saqlanganligi sababli tovarlarning sifatiga zarar yetkazilishi, miqdori, sifati va boshqa texnik ma'lumotlarning yetishmasligi.

■ Huquqiy tartibga solish:

- Jahon bozorida iste'molchilar huquqlari qonun bilan himoya qilinadi va ushbu qonunlar rivojlanmagan yoki rivojlanayotgan mamlakatlardan farqli o'laroq ishlaydi;
- transchegaraviy elektron tijoratning barcha ishtirokchilari (ishlab chiqaruvchi/eksport qiluvchi va import qiluvchi/ operator) uchun "Eng katta xatar", bu intellektual mulk huquqlarining buzilishi hisoblanadi.

2020-yil 26-aprel holatiga ko'ra, Xitoy bojxonasida 8214 ta partiya kontrafakt mahsuloti olib qo'yilgan. Bu Xitoyda intellektual mulk huquqlarining bevosita buzilishini ko'rsatadi. Ulardan 7724 ta yuk rasmiy ravishda olib qo'yilgan, chunki topilgan soxta buyumlar soni 1 million 492 ming donadan oshgan.

Shuningdek, bir necha noaniqliklar ham mavjud:

- davlat siyosatidagi o'zgarishlar;
- platformadagi siyosatning o'zgarishi;
- iqtisodiy va moliyaviy sanksiyalar;
- ishtirokchi mamlakatidagi urush va epidemiya.

Transchegaraviy elektron tijoratda import rejimiga bojxona rasmiylashtiruvining modeli:

- SS modeli (ya'ni S2S, Xitoyda keng tarqalgan "Daygou" modeli) – ikki shaxs o'rtasida buyurtma bo'yicha sotib olish.
- VS modeli (ya'ni V2S, Xitoyda "Xaygou" modeli) – transchegaraviy elektron savdo.
- VS-9610 modeli (ya'ni V2S) – 9610 bojxona nazorati kodi bo'yicha transchegaraviy elektron tijorat.
- VVS-1210 modeli (ya'ni V2S) – bojxona to'lovlari to'langunga qadar bojxona omborida saqlanadigan import tovarlar.

Modellar solishtirilganda ular orasidagi tafovutlarni ko'rishimiz mumkin (7-ildavaga).

2020-yilning birinchi yarmida mobil do'konlardan foydalanuvchilarining ulushi "uchinchi toifa"dagi shaharlarda 50% atrofida barqarorlashishda davom etdi. 2020-yilning birinchi yarmida mobil do'konlardan foydalanuvchilar ulushi "uchinchi toifa"dagi shaharlarda 50% atrofida barqarorlashishda davom etdi.

Hozirgi vaqtda bojxonada saqlash modelida transchegaraviy elektron tijoratni amalga oshirishga bir qator hududlarga ruxsat berilgan. Bu hududlarda transchegaraviy elektron tijoratni amalga oshirishga ruxsat berilganligi sababli elektron tijorat boshqa hududlarga nisbatan ancha rivojlangan bo'lib, ushbu hududlar orqali mamlakatimiz tomonidan olib kelinadigan mahsulotlar boshqa hududlarga tarqatiladi. Bugungi kunda korporativ veb-saytingizni yaratish ham muhim vazifadir, savdo-sotiqning muvaffaqiyatli rivojlanishi va ilgari surilishi uning to'g'ri echimiga bog'liq. Bunday sayt, birinchi navbatda, aloqa siyosatini amalga oshirish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishga imkon beradi, chunki Internetda reklama ko'pincha arzon va foydalidir. Shuningdek, bugungi kunga kelib xorijiy mamlakatlarda kichik biznes subyektlari tomonidan onlayn vositalardan foydalanish jihatlari ham yuqori darajada (4-jadvalga qarang).

4-jadval: Tadbirkorlik subyektlari tomonidan onlayn vositalardan foydalanish (%)^[15]

	Fransiya	Italiya	Germaniya	B.Britaniya	Niderlandiya	Shvesiya	Polsha	Irlandiya	Ispaniya
Tovar va xizmatlarni namoyish etish	73	78	78	83	83	81	83	76	84
Korxona haqida ma'lumot (chegirmalar, ish vaqti va boshqalar)	71	66	80	84	87	77	84	79	83
Reklama va bozorga olib chiqish	71	77	82	89	77	79	86	77	88
Mijozlar va yetkazib beruvchilar bilan aloqa	67	57	63	86	72	71	79	74	84
Mahsulotlar va xizmatlarni sotish	42	45	45	73	74	65	64	63	70
Biznes jarayonlarni boshqarish (moliya va boshqalar)	10	17	22	40	36	32	35	35	46
To'lovlarni qabul qilish va jo'natish	25	-	33	62	53	57	56	55	66

XULOSA VA TAKLIFLAR

Rivojlangan mamlakatlarida kichik biznes subyektlari tomonidan onlayn vositalardan foydalanish darajasi ancha yuqoridir. Tovar va xizmatlarni namoyish etish borasida, reklama va bozorga olib chiqish, Biznes jarayonlarni boshqarish (moliya va boshqalar), Mijozlar va yetkazib beruvchilar bilan aloqalar bo'yicha Ispaniya, Polsha va Buyuk Britaniya davlatlari onlayn vositalardan foydalanish darajasi bo'yicha ancha rivojlangan. Mahsulotlar va xizmatlarni sotish bo'yicha esa, Buyuk Britaniya, Niderlandiya va Ispaniya davlatlari yuqori ko'rsatkichlarga egadir. Xorijiy mamlakatlarda asosiy biznes jarayonlarini raqamlashtirish yirik va kichik kompaniyalar uchun samaradorlikni oshirishning kuchli vositasi bo'ldi. Buxgalteriya hisobi va nazoratining sifatini sezilarli darajada oshirdi, mijoz bilan o'zaro hamkorlikning samarali vositalari yaratildi. Endi, bulut texnologiyalari, "Big Data" va boshqalarni keng tarqatish bilan bog'liq bo'lgan "ikkinchi to'lqin" raqamlashtirildi. Raqamli texnologiyalar har doim katta miqdorda sarmoya kiritishni talab etishi muhim – dasturiy ta'minotni xarid qilish, mutaxassislarni tayyorlash. Bundan tashqari, yangi texnologiyalarni joriy etish bosqichi uchun raqamli biznes texnologiyalari, birinchi navbatda, yirik va o'rta korxonalarda joriy etildi. Raqamli texnologiyalarni rivojlantirishning zamonaviy bosqichi bu vaziyatni o'zgartirib yubordi, Shu bilan birga, kengayib borayotgan kichik biznes korxonalari zamonaviy raqamli vositalardan faol foydalana boshlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mullajanov I.T. "Kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish" Innovative Development in Educational Activities VOLUME 3 Social Sciences & Humanities March, 2024.
2. Mamasoatov D.R. "Tadbirkorlik subyektlari tomonidan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotish bo'yicha elektron savdo maydonchasidan foydalanishni takomillashtirish". Iqtisodiyot va ta'lim 24 (5), 394-399 2023-y.
3. Mamasoatov D.R. Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirish samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash istiqbollari. Science and innovative development jurnali 5 (3), 122-133 2022-y.
4. AQShning federal darajada eksportini qo'llab-quvvatlash sohasidagi tashkiloti ma'lumotlari asosida Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.
5. <https://www.sba.gov>- Small business size standards.
6. <http://www.meti.go.jp/english>.
7. <https://www.jetro.go.jp/en>.
8. <http://www.nexi.go.jp/en>.
9. <http://english.kotra.or.kr>.
10. <http://www.mafra.go.kr/english/index.do>.
11. <https://www.export.gov.il/en>.
12. Elektron tijorat hisoboti Xitoy 2020 yil.
13. Harvard Business Review.
14. E-commerce Report Global 2021.
15. Институт анализа инвестиционной политики. <http://xn--80aplem.xn--p1ai/analytics/Evropskij-opyt-onlajn-instrumenty-dla-malogo-i-srednego-biznesa>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.